

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย รูปแบบการบริหารจัดการระบบนิเวศพื้นที่ลุ่มน้ำซานเมืองโดยชุมชนกรณีตำบลหนองกินเพล อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์การดำเนินการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพพื้นที่ และระบบนิเวศในพื้นที่ลุ่มน้ำซานเมือง ทั้งที่เป็นป่าบุ่งป่าทามและบริเวณตามสายแม่น้ำมูล ตำบลหนองกินเพล 2) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ และระบบนิเวศพื้นที่ลุ่มน้ำซานเมือง ตำบลหนองกินเพล จากอดีตจนถึงปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุ ผลกระทบและปัจจัยเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ลุ่มน้ำซานเมืองตำบลหนองกินเพล 4) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการจัดการและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ลุ่มน้ำซานเมืองของชุมชน ตำบลหนองกินเพล 5) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการในพื้นที่ลุ่มน้ำซานเมืองโดยชุมชน ตำบลหนองกินเพล พื้นที่ดำเนินการวิจัยคือ พื้นที่ลุ่มน้ำที่เป็นป่าทามและสายแม่น้ำมูลตลอดทั้งป่าชุมชนที่เกี่ยวข้องของตำบลหนองกินเพลทั้ง 9 หมู่บ้าน เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า สภาพพื้นที่ และระบบนิเวศในพื้นที่ลุ่มน้ำซานเมือง ทั้งที่เป็นป่าบุ่งป่าทามและบริเวณตามสายแม่น้ำมูล ตำบลหนองกินเพลตั้งอยู่ฝั่งแม่น้ำมูลทางตะวันตกของตัวเมืองอุบลราชธานีและอำเภวารินชำราบ มีแม่น้ำเซบายจากตอนเหนือไหลมาบรรจบ มีสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าบุ่งป่าทาม ประกอบไปด้วยระบบนิเวศย่อย คือ บุ่ง กุด หนอง และมีสภาพแวดล้อมที่เป็นเนินป่าชุมชน เป็นที่กักเก็บน้ำไว้ภายใต้ผืนป่าที่ถูกอนุรักษ์ไว้ตามโครงสร้างวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ป่าดอนปู่ตา ป่าช้าสาธารณะประโยชน์ และป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน จะมีลำธารเล็กๆที่มีต้นน้ำไหลออกสู่ป่าทามตลอดเวลาในทุกฤดูกาล และมีตาน้ำผุดออกมาในบริเวณป่าชุมชนและกุดหนองในป่าทาม เรียกว่า “น้ำจั้น” และ “น้ำโจก” มีภูมิปัญญาในการจัดการและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ลุ่มน้ำซานเมืองของชุมชน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการประกอบอาชีพการทำนาปรัง การทำประมง การเลี้ยงสัตว์ ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรในพื้นที่ป่าทาม และการหาอยู่หากินบนพื้นที่ป่าทาม

ประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ และระบบนิเวศพื้นที่ลุ่มน้ำซานเมือง ของตำบลหนองกินเพล จากอดีตตลอดจนถึงปัจจุบัน ตำบลหนองกินเพลได้เปิดกระแสการพัฒนามากขึ้น ทางด้านการเพาะปลูก เริ่มมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งต้องใช้เคมีในการผลิต ส่งผลต่อระบบนิเวศโดยรวม อีกทั้งส่งผลให้ชุมชนเป็นหนี้สิน ป่าชุมชนที่เป็นที่หาอยู่หากินของชาวบ้านถูกทำลาย ถูกรุกไล่เข้าไปยึดเป็นกรรมสิทธิ์แล้วถูกเปลี่ยนการถือครองเป็นของนายทุน ชาวบ้านถูกกีดกันไม่ให้เข้าไปหาอาหารเครื่องใช้สอยในพื้นที่เคยใช้มาก่อน ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ นายทุน และชาวบ้าน ตลอดจนการรักษาดำรงต้นน้ำที่ไหลสู่ป่าบุ่งป่าทามตลอดปีนั้น เริ่มเห็นผลของการขาดแคลน ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางน้ำลดน้อยลงเนื่องจากการสัมปทานการดูดทรายในลำน้ำมูล มีการตั้งโรงเลี้ยงหมู โรงงานผลิตปุ๋ย โรงงานน้ำหวาน โรงงานผลิตอิฐมอญ ซึ่งมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดมลภาวะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งกลิ่น และประเพณีวัฒนธรรมบนฐานนิเวศมีคุณค่า

ลดลง นอกจากนี้ยังมีการขุดเอาหน้าดินในป่าทามไปถมที่บริเวณสร้างเมืองใหม่เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ
สิ่งแวดล้อมตลอดทั้งเกิดผลกระทบต่อการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตแก่ชุมชนมากมายมหาศาล ปัจจัยเสี่ยง
ต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ลุ่มน้ำขานเมืองตำบลหนองกิงเพล คือ นโยบาย กฎหมาย โครงการพัฒนาจาก
รัฐ การขยายตัวของภาคธุรกิจเอกชน และการขยายตัวของชุมชนเอง

การบริหารจัดการในพื้นที่ลุ่มน้ำขานเมืองโดยชุมชน ตำบลหนองกิงเพล ให้เกิดประโยชน์
สูงสุดต่อชุมชนตำบลหนองกิงเพล ประกอบด้วย การประกาศกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ระบบ
นิเวศต่างๆ การยื่นข้อเสนอเรียกร้องสิทธิชุมชนของบ้านคูสว่าง ประเด็นผลกระทบจากการคุกคามในป่า
ทาม การสร้างและถักทอความสัมพันธ์แกนนำในการจัดการทรัพยากรชุมชนหนองกิงเพล การฟื้นฟูคุณค่า
ประเพณีวันเนาวันสงกรานต์ให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับระบบนิเวศ เพื่อให้คนมีวิถีผูกพันกับนิเวศ
อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และดูแลระบบนิเวศให้คงอยู่ต่อไป และการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ระบบนิเวศพื้นที่ลุ่ม
น้ำขานเมือง ตำบลหนองกิงเพล สร้างระบบสนับสนุนการจัดการระบบนิเวศพื้นที่ลุ่มน้ำขานเมืองอย่าง
ต่อเนื่องยั่งยืน